

Tero Järvinen ja Markku Vanttaja

Koulutuksesta työmarkkinoille 2000-luvun alun Suomessa

Johdanto

Nuorten koulutukselliset siirtymät sekä siirtymät opiskelusta työmarkkinoille ovat jo pitkään olleet niin akateemisen kuin poliittisenkin keskustelun ytimessä kaikkialla Euroopassa. Koko nuoruudesta aikuisuuteen siirtymisen prosessi on radikaalisti muuttunut parin viime vuosikymmenen aikana. Vaikka koulutustason yleisen kohoamisen seurauksena nykynuoret ovat aiempiin sukupolviin verrattaessa koulutetumpia, on heillä vaikeuksia työmarkkinoille kiinnittymisessä ja työurien rakentamisessa. (Eurofound 2012, 2014.) Myös taloudellisen taantuman vaikutukset iskevät ankarimmin työmarkkinoille vasta pyrkimässä oleviin nuoriin ja nuoriin aikuisiin. 2000-luvun alun maailmanlaajuisen talouskriisin seurauksena nuorisotyöttömyys nousi rajusti kaikkialla Euroopassa, ja samalla maiden väliset erot kasvoivat ennätyskellisiin mittoihin. Isoimmillaan erot olivat vuonna 2013, jolloin eroa Saksan (7,8 %) ja Kreikan (58,3 %) nuorisotyöttömyysasteessa oli peräti 50,5 prosenttiyksikköä (Eurostat 2017).

Muutokset koulutus- ja työmarkkinoilla; opiskelumahdollisuuksien laajentuminen, työttömyyden ja osa- ja määräaikaisten työsuhteiden yleistymisen sekä suoritettujen tutkintojen ja työmarkkina-asemien välisen yhteyden korostuminen ovat yhdessä johtaneet tilanteeseen, jossa nuorten työurat ovat monimuotoistuneet sekä niihin liittyvät epävarmuustekijät lisääntyneet (Furlong & Cartmel 2007; Eurofound 2014). Samalla kun koulutusmahdollisuuksia on laajennettu ja opiskelu yleistynyt, on tutkintojen suhteellinen arvo työmarkkinoilla laskenut (Aro 2014). Koulutusinflaatiosta huolimatta korkeakoulututkinto on Suomessa edelleen kysyttyä valuuttaa työmarkkinoilla ja korkeakoulutettujen työttömyysriski selvästi vähäisempi alemman koulutustason tutkinnon suorittaneisiin verrattuna (Eurostat 2017). Kilpailu korkeakoulupaikoista alati kovenevilla koulutusmarkkinoilla on osaltaan johtanut välivuosien yleistymiseen. Kun tähän lisätään se, että iso osa opiskelijoista käy töissä opintojen ohella, olemme tilanteessa jossa korkeakouluista valmistutaan aiempaa iäkkäämpinä. Korkeakouluopintojen myöhäinen aloittamisikä ja opintojen pitkittyminen ovatkin olleet Suomessa keskeisiä koulutuspoliittisia huolenaiheita jo pitkään (Vanttaja 2012a, 2012b).

Työmarkkinoiden muutokset ovat heikentäneet kuitenkin eniten niiden nuorten asemaa, jotka jäävät ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa (Järvinen & Vanttaja 2013; Salvà-Mut, Thomás-Vanrell & Quintana-Murci 2016). Eri maissa tehtyjen tutkimusten perusteella ilman peruskoulun jälkeistä tutkintoa olevilla nuorilla on keskimääräistä suurempi työttömyysriski, pitkittyneen työttömyyden riski ja köyhyysriski. Sitä mukaa kun koulutuksen ulkopuolella oleminen pitkittyy, kasvaa myös riski jäädä pysyvästi vaille toisen asteen tutkintoa. (Dale 2010; Järvinen & Vanttaja 2013; Albaek ym. 2015.) Tutkimusten mukaan eri maiden koulupudokkailla ja koulutuksen keskeyttäjiä on yhdistäviä piirteitä. Jatkokoulutuksesta syrjäytymistä ennakoivat mm. vaikeat perheolosuhteet, perheen matala sosioekonominen status, vähemmistöryhmiin kuuluminen sekä heikko koulumenestys, joka on usein yhteydessä muihin edellä mainittuihin taustatekijöihin. (Lamb 2011; Salvà-Mut ym. 2016.) Nuorten koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäisy on nostettu koulutus- ja työvoimapolitiittisen asialistan kärkeen niin EU:ssa kuin OECD-maissa. Tavoitteena on lisätä toisen asteen koulutuksen suorittamista sekä vähentää radikaalisti niiden nuorten lukumäärää, jotka ovat sekä koulutuksen että työelämän ulkopuolella (NEET-nuoret). Tämä on johtanut erityiseen, koulutuksellisten siirtymien hallinnointiin keskittyvän politiikan syntyyn.

Tarkastelemme artikkelissamme koulutuksesta työmarkkinoille siirtymistä ja siirtymiä kehystäviä politiikkatoimia 2000-luvun alun Suomessa. Tarkastelu perustuu virallisiin tilastoihin ja aiheesta tehtyihin tutkimuksiin. Analyysi kattaa suomalaisen järjestelmän kannalta tärkeimmät siirtymävaiheet ja niihin liittyvät kipupisteet. Aluksi tarkastellaan siirtymää peruskoulusta toiselle asteelle. Erityisenä mielenkiinnon kohteena ovat koulupudokkuus ja koulutuksen keskeyttäminen. Artikkelin toinen painopiste on korkeakoulutuksesta työelämään siirtymisen tarkastelussa.

Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen – opintojen keskeyttäminen ja koulupudokkaat

Suomessa ensimmäinen koko ikäluokkaan kohdistuva koulutusvalinta ajoittuu yhdeksännen luokan keväälle. Tuolloin keskeinen valinta tehdään yleissivistävän lukion ja ammatillisten opintojen välillä. Vaikka korkeakoulutukseen johtavana reittinä lukio on historiallisessa katsannossa arvostetumpi, ja erityisesti ylempien sosiaaliryhmien sekä tyttöjen suosima vaihtoehto, on ammatillisen koulutuksen vetovoima Suomessa hyvä. Vuonna 2015 peruskoulun päättöluokkalaisista 42 prosenttia jatkoi opintojaan ammatillisessa koulutuksessa,

mikä on korkea osuus muihin EU-maihin verrattaessa (Cedefop 2015; Tilastokeskus 2017). Vetovoiman taustalla on ennen muuta se, että suomalainen koulutusjärjestelmä ei sisällä umpiperiä ja ammatillista väylääkin on mahdollista edetä korkeakouluopintoihin. Ammatillisen koulutuksen sisällä on kuitenkin huomattavia eroja alojen vetovoimaisuudessa mikä on osaltaan voimistanut työvoiman ja osaamisen kysyntään ja tarjontaan liittyvää epäsuhtaa. Tällä hetkellä työllistävät alat, kuten Varsinais-Suomessa laivanrakennus ja autoteollisuus eivät ole houkuttelevia nuorten keskuudessa, kun taas heikompien työmarkkinanäkymien alat kuten kulttuuri- ja media onnistuvat houkuttelemaan opiskelijoita. Huolimatta ammatillisen koulutuksen vetovoimaisuudesta, opintojen keskeytyminen on kuitenkin selvästi yleisempää ammatillisessa koulutuksessa kuin lukiokoulutuksessa. Kun lukuvuonna 2014/2015 lukiolaisista 1,4 prosenttia keskeytti kokonaan tutkintoon johtavan koulutuksen, oli vastaava osuus ammattioppilaitoksissa opiskelevien kohdalla 6,8 prosenttia (Tilastokeskus 2017).

Niiden nuorten osuus, jotka jäävät koulutuksen ulkopuolelle välittömästi oppivelvollisuuden jälkeen on viime vuosina vähentynyt. Vuonna 2014 peruskoulun päättäneistä nuorista 4,4 prosenttia oli seuraavana syksynä vailla opiskelupaikkaa ja vuonna 2015 ainoastaan 2,7 prosenttia. Muutos on huomattava, sillä aikavälillä 2000 – 2013 koulupudokkaiden osuus oli vaihdellut vuosittain 7,4 ja 10 prosentin välillä. (Tilastokeskus 2017.) Vaikka koulupudokkaiden vuosittainen osuus on vähentynyt, johtaa peruskoulun jälkeisestä koulutuksesta karsiutuminen monen kohdalla pysyvämpään ulkopuolisuuteen (Järvinen & Vanttaja 2013). Kun tähän vielä lisätään koulutuksen keskeyttäjät, ei edellä mainittu muutos ole vaikuttanut NEET-nuorten osuuden laskuun. Suomessa NEET -nuorten osuus on 2010-luvulla pysytellyt 10 prosentin tuntumassa, mikä on pohjoismaisessa vertailussa korkea osuus. (Kuvio 1.)

*** KUVIO 1. TÄHÄN***

Kuvio 1. Koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien (NEET), 15–24 -vuotiaiden nuorten osuus ikäluokasta pohjoismaissa vuosina 2010 – 2016 (%). (Lähde: Eurostat 2017.)

Muiden Euroopan maiden tavoin, nuorten karsiutuminen toisen asteen koulutuksesta on Suomessakin yhteydessä heidän myöhempiin uranäkymiinsä. Riski jäädä peruskoulun jälkeen koulutuksen ulkopuolelle ei kuitenkaan kohdistu tasaisesti eri väestöryhmiin, vaan on

keskimääräistä todennäköisempää niille nuorille, joiden vanhemmilla on matala koulutus- ja tulotaso sekä heikko työmarkkina-asema. Myös maahanmuuttajanuorten kiinnittyminen toisen asteen koulutukseen toteutuu keskimääräistä heikommin (Kilpi-Jakonen 2011). Kotitausta ei ole yhteydessä ainoastaan koulutuksesta karsiutumiseen, vaan myös siihen ketkä koulupudokkaista myöhemmin jatkavat opiskelua ja sijoittuvat pysyvämmiin työmarkkinoille. Tämä on huomattavasti todennäköisempää ylemmistä sosiaaliryhmistä lähtöisin oleville nuorille. (Järvinen & Vantaja 2013.)

Nuorisotyöttömyyden näkökulmasta toinen kriittinen siirtymävaihe Suomessa on siirtyminen ammatillisista opinnoista työelämään. Vuonna 2014 ammatillisen perustutkinnon suorittaneista peräti 21 prosenttia oli työttömänä vuoden kuluttua valmistumisesta (Tilastokeskus 2017). Ruotsin tavoin, ja esimerkiksi Norjasta ja Tanskasta poiketen, ammatillinen koulutus Suomessa toteutuu valtaosaltaan oppilaitoksissa, hyvin koulumaisesti toteutettuna. Ammatillisen koulutuksen työelämärelevanssia on kritisoitu heikoksi ja se on nähty yhtenä taustatekijänä siihen, että Suomessa nuorisotyöttömyysaste on pysytellyt verraten korkeana, huolimatta suomalaisnuorten korkeasta koulutustasosta. Keskusteluissa on noussut erityisesti esiin oppisopimusmuotoisen ammatillisen koulutuksen harvinaisuus Suomessa. Vaikka vuonna 2016 kaikista ammatillisista perustutkinnoista (näyttötutkinnot mukaan lukien) oppisopimuksena suoritettiin 8,2 prosenttia, oli oppisopimustutkintojen määrä opetussuunnitelmaperusteisessa koulutuksessa ainoastaan 0,5 prosenttia. (SVT 2016.)

Politiikkatoimet koulupudokkuuden ja koulutuksen keskeyttämisen ehkäisemiseksi

Eurofoundin (2014) määrittelyä mukaillen nuorten siirtymiin liittyvät tukitoimet voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat toimet, joilla pyritään ehkäisemään koulupudokkuutta ja opiskelujen keskeytymistä. Toinen ryhmä koostuu toimista, jolla pyritään vaikuttamaan siihen, että jo keskeytyneet opinnot saatetaan päätökseen. Kolmannen ryhmän muodostavat toimenpiteet, joilla pyritään tukemaan tutkinnonsuorittaneiden työllistymistä.

Koulupudokkuuden ehkäisy on Suomessa perustunut ennen muuta peruskoulussa saatavilla olevaan (erityis)tukeen sekä erityyppisten, perus- ja keskiasteen väliseen nivelvaiheeseen kohdistuvien tukitoimien varaan. Viime vuosina on noussut keskusteluun oppivelvollisuuden pidentäminen joko vuodella tai niin, että keskiasteen koulutus tulisi jatkossa lukeutumaan oppivelvollisuuden piiriin. Erityisesti ensin mainittua vaihtoehtoa on kritisoitu siitä, että se on

koko ikäluokkaan kohdistuvana ratkaisuna kallis, ilman takeita siitä, että sen avulla saavutettaisiin parempia tuloksia kohdennettuun tukeen verrattaessa (ks. Järvinen & Vanttaja 2013; vrt. Rimpelä 2014). 1970-luvulla perustettu peruskoulun lisäluokka (10. luokka) on mahdollistanut arvosanojen korottamisen ja antanut lisää aikaa ammatinvalinnan pohtimiselle. Lisäluokan rinnalle on sittemmin perustettu ammatillisen koulutuksen aloittamista tukevia koulutusohjelmia kuten ammattistartti, jotka mahdollistavat joustavan siirtymän tutkintotavoitteiseen ammatilliseen koulutukseen. Ryhmille, joiden on katsottu olevan erityisen tuen tarpeessa, kuten maahanmuuttajanuoret, on perustettu omat siirtymävaiheen tukitoimia sisältävät ohjelmansa. (Klemelä & Vanttaja 2012.) Erityyppiseen valmentavaan koulutukseen hakeudutaan jo enemmän kuin peruskoulun lisäluokalle. Vuonna 2015 peruskoulunsa päättäneistä nuorista 1,9 prosenttia jatkoi opintojaan seuraavana syksynä valmentavassa koulutuksessa ja 1,1 prosenttia peruskoulun lisäluokalla (Tilastokeskus 2017).

Eduskunnan kesällä 2017 hyväksymän ammatillisen koulutuksen lainsäädännön uudistuksen avulla halutaan sekä vähentää koulutuksen keskeyttämistä että lisätä ammatillisen koulutuksen työelämärelevanssia lisäämällä työpaikoilla tapahtuvaa oppimista ja korostamalla yksilöllisiä opintopolkuja. Reformi on jatkoa 2000-luvun alun opetussuunnitelmauudistukselle, jolla lisättiin työssäoppimisen ja osaamisen näyttöjen osuutta ammatillisessa koulutuksessa. (Virolainen & Stenström 2014.) Hallituksen yhdeksi kärkihankkeeksi nimetty uudistus on herättänyt kritiikkiä, koska samanaikaisesti ammatillisen koulutuksen rahoitusta supistetaan voimakkaasti. Lisäksi opiskelun painopisteen siirtyminen enemmän työpaikoille edellyttää yrityksiltä valmiuksia ottaa vastaan suuria harjoittelijamääriä ja asettaa kasvavia vaatimuksia työpaikoilla toteutettavalle oppimisen ohjaukselle. Nähtäväksi jää myös miten uudistukseen sisältyvä koulutussopimus, johon ei liity opiskelijan ottamista työsuhteeseen, määrittäyty suhteessa oppisopimukseen, joka perustuu työnantajan ja opiskelijan väliseen määräaikaiseen työsopimukseen. Huolta on herättänyt se, että ilman selkeitä pelisääntöjä työssäoppimisen käytäntöjä strukturoimaan suunniteltua sopimusta aletaan käyttää palkattoman työvoiman hyödyntämisen välineenä.

Keskeytyneiden opintojen loppuunsaattamiseksi on Suomessa tukeuduttu erimuotoiseen aikuiskoulutukseen ja ohjaukseen. Osaamisen tunnistamista ja tunnustamista kehittämällä on haluttu vahvistaa koulutuksen ulkopuolella, käytännössä työelämässä hankitun osaamisen hyväksilukemista osana muodollista tutkintoa. Viime vuosina vajaa viidennes kaikista Suomessa suoritetuista perusasteen ammattitutkinnoista on ollut näyttötutkintoja, joissa

opiskelija osoittaa tutkinnon perusteissa edellytetyn ammattitaidon ensisijaisesti aidoissa työelämän tuotantoon tai palveluun liittyvissä tilanteissa (Opetushallitus 2014a).

Keskeytyneiden opintojen loppuunsaattamiseksi koulutuksen ulkopuolella oleville on tarjottu myös yhdistelmätukea, jolla on pyritty tukemaan samanaikaisesti elämänhallintaa sekä lisäämään nuorten valmiuksia kiinnittyä opiskeluun ja työelämään usein erityyppisiä työssäoppimisen muotoja hyödyntämällä. Vakiintunein tämänkaltainen työmuoto on nuorten työpajatoiminta, joka tarjoaa mahdollisuuden työssäoppimiseen ja yksilölliseen uraohjaukseen, antaen samalla moniammatillista tukea nuorten arjessa selviytymiseen ja elämänhallintaan. Vuonna 2015 työpajajakson suorittaneista alle 29-vuotiaista nuorista 43 prosenttia onnistui saamaan työpaikan tai jatkoi muussa koulutuksessa työpajajakson jälkeen. Työpajajakson keskeytti puolestaan joka kolmas (32 %) osallistuja. (OKM 2016a.) Työpajojen asiakaskunta on kuitenkin monimuotoinen niin taustojensa kuin ohjaustarpeidensa puolesta (Takkunen, Heikkuri & Takkunen 2009), työpajajakso puolestaan suhteellisen lyhyt, eikä työpajatoiminnan tuloksellisuutta ole näin ollen mielekäästä arvioida pelkästään koulutus- ja työmarkkinoille sijoittumisen näkökulmasta.

Tutkinnon suorittaneiden nuorten työllistymiseen on Suomessa haluttu vaikuttaa lisäämällä työharjoittelumahdollisuuksia, keventämällä yritysten taakkaa nuorten työllistämässä sekä hyödyntämällä Nuorisotakuun tarjoamia mahdollisuuksia. Vuoden 2013 alussa nykymuodossaan käynnistynyt Nuorisotakuu on yksi Suomen hallituksen kärkihankkeista. Ohjelma pyrkii takaamaan jokaiselle alle 25-vuotiaalle ja lisäksi alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle opiskelu-, harjoittelu- tai kuntoutuspaikan kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi jäämisestä. Nuorisotakuun alle sijoittuu monenkirjava tukitoimien kokonaisuus ja sen puitteissa on muun muassa yksinkertaistettu palveluja kokoamalla niitä yhteisen palvelupisteen alle sekä yritetty harjoittelu- ja oppisopimuspaikkoja lisäämällä tiivistää oppilaitosten ja työpaikkojen välistä yhteistyötä. Valtiontalouden tarkastusviraston (2014) raportin mukaan nuorisotakuun ensimmäiselle vuodelle asetetut tavoitteet eivät Suomessa toteutuneet. Tämän katsottiin johtuvan taloudellisesta taantumasta sekä samanaikaisesti käynnissä olleesta työvoimapaikantamiseen kohdistuneesta reformista. Työttömien työnhakijoiden määrän kasvu loi paineita palvelurakenteelle, joka oli muutoksen alla, minkä seurauksena nuorille työttömille ei kyetty järjestämään yksilöllisesti räätälöityjä palveluja, mihin uudistuksella tähdättiin. Eurofoundin (2012) tekemän arvioin mukaan eri Euroopan maissa vähän eri muodoissaan toteutetut nuorisotakuun variaatiot ovat osoittautuneet ainakin

käynnistysvaiheessaan toimiviksi lähinnä hyvät työmarkkinavalmiudet omaavien nuorten työllistämässä, mutta toimenpiteillä ei ole ollut merkittävämpää vaikutusta kaikkein huono-osaisimpien nuorten tukemisessa.

Harjoittelupaikkojen lisääminen nuorten työllistymistä edistävänä keinona on saanut kritiikkiä osakseen Euroopassa (Eurofound 2012). Etenkin ilman korvausta toteutettavan työharjoittelun on pelätty johtavan tilanteeseen, jossa palkkatyötä aletaan teettää vaihtuvista harjoittelijoista muodostuvan ilmaistyövoiman avulla. Eniten keskustelua on Suomessa herättänyt ehdotus, jonka mukaan nuorille voitaisiin maksaa kunkin alan työehtosopimuksessa säädettyä minimipalkkaa heikompaa palkkaa. Tässäkin on taustalla vahvasti taloudellinen argumentointi, joka sivuuttaa tasa-arvonäkökulman: koska kouluttamattomien, vailla työkokemusta olevien nuorten oletetaan olevan muita työntekijöitä vähemmän tuottavia, katsotaan että heidän ei ole myöskään syytä saada sopimuksissa määriteltyä palkkaa täysimääräisenä. (Rinne ym. 2016.)

Myöhäinen aloitusikä ja opintojen pitkittyminen korkeakoulutuksen kesto-ongelmina

Toiselta asteelta korkeakouluopintoihin siirtymisen osalta keskeisenä koulutuspoliittisena huolenaiheena on Suomessa ollut jo vuosikymmenien ajan opintojen myöhäinen aloittamisikä. Euroopan Unioniin liittymisen ja kansainvälisten vertailujen myötä huoli tuntuu edelleen kasvaneen. Tilastojen mukaan suomalaiset aloittavat korkeakouluopintonsa iäkkäämpinä kuin OECD maissa keskimäärin (OKM 2016b, 74). Korkea-asteen koulutuksen myöhäisen aloittamisiän syiksi on nimetty muun muassa perusasteen koulutuksen myöhäinen aloitusikä, lukion opinto-ohjauksen puutteet, lukio-opintojen pitkittyminen luokattomaan lukioon siirtymisen jälkeen sekä korkeakoulujen opiskelijavalintajärjestelmän ongelmat. Opintojen aloittamisen viivästymiseen vaikuttaa osaltaan myös asevelvollisuus, jonka suurin osa suomalaisista miehistä suorittaa kahden ensimmäisen vuoden aikana ylioppilaaksi tulon jälkeen riippumatta siitä, ovatko he saaneet opiskelupaikan. (Vanttaja 2012a; 2012b; OPM 2010.)

Väli vuosien vähentämiseksi ja korkeakouluopintojen aloituksen aikaistamiseksi opetus- ja kulttuuriministeriö on esittänyt, että korkeakoulujen tulee uudistaa valintakoemenettelyjään. Pyrkimyksenä on päästä eroon yliopistoon hakeutuvien pitkäkestoisesta pääsykokeisiin valmistautumisesta ja tarpeesta osallistua maksullisille valmennuskursseille. Valintakokeiden sijaan korkeakoulujen opiskelijavalinnassa on haluttu lisätä ylioppilastutkinnon painoarvoa.

Korkeakoulujen opiskelijavalintojen muuttamista on perusteltu viime vuosina ennen kaikkea työelämään siirtymisen nopeuttamisella. Tätä puolestaan pidetään työurien pidentämisen ja julkisen talouden kestävyuden kannalta välttämättömänä. (OKM 2016.) Ylioppilaskokeen arvosanoja painottavaan valintaan liittyy monenlaisia ongelmia. Sen on esimerkiksi arvioitu vinouttavan opiskelijoiden sukupuolijakaumaa lisäämällä entisestään korkeakoulujen naisvaltaisuutta. Valintakoejärjestelmän uudistus merkitsee myös lukiolaisten paineiden ja stressin lisääntymistä. Vaarana on lisäksi, että valintakoeuudistuksen seurauksena ylioppilaskokeissa heikosti menestyneiden haaveet yliopisto-opinnoista katkeavat kokonaan, ellei samalla huolehdita ns. ”toisen mahdollisuuden” järjestämisestä.

Työurien pidentämisen kannalta ongelmallisena on pidetty myös sitä, että korkeakoulupaikan saatuaan suomalaiset nuoret viihtyvät oppilaitoksen kirjoilla verrattain kauan. Opintojen pitkittymisen taustalla on todettu olevan muun muassa opiskelijoiden taloudelliseen tilanteeseen, asumiseen, ihmissuhteisiin sekä koulutuksen järjestelyihin liittyviä ongelmia (Merenluoto 2005). Yleisimpänä syynä korkeakouluopintojen pitkittymiseen pidetään kuitenkin runsasta opiskelunaikaista työssäkäyntiä. Suurta huolta on kannettu erityisesti siitä, että opiskelijat tuhlaavat aikaansa töissä, jotka eivät liity mitenkään heidän opiskelemiinsa aloihin. Tosiasiassa oletamus opiskeluaikaisen työn ja opiskeltavan alan vastaamattomuudesta ei suurimman osan kohdalla pidä paikkaansa. Vuonna 2005 Jyväskylän, Oulun, Tampereen ja Turun yliopistoista valmistuneille tehdyn seurantatutkimuksen (Vanttaja 2012b) mukaan lähes 70 prosenttia vastaajista oli tehnyt opiskeluaikanaan töitä, jotka liittyivät enemmän tai vähemmän heidän opiskelemaansa alaan. Omaan alaan liittyvissä tehtävissä työskentely oli ollut erityisen yleistä aivan opintojen loppuvaiheessa. Opiskeluaikaisella työssäkäynnillä oli lisäksi ollut pitkälle myöhempään työuraan ulottuvia myönteisiä vaikutuksia. Opiskelijensa ohessa runsaasti töissä käyneet olivat viisi vuotta valmistumisensa jälkeen työmarkkinoilla selvästi paremmassa asemassa kuin kokonaan opiskeluun keskittyneet ja vähäisen työkokemuksen turvin työelämään siirtyneet korkeakoulutetut. Myönteiset vaikutukset näkyivät erityisesti korkeampina tuloina ja pienempänä työttömyysriskinä. (Vanttaja 2012b.)

Opiskeluaikainen työkokemus sujuvoittaa työelämään siirtymistä

Opiskelijastatuksestaan huolimatta suomalaisista korkeakouluopiskelijoista monet ovat siis opintojensa loppuvaiheessa jo työssäkäyviä veronmaksajia. Heidän kohdallaan on kysymys pikemminkin työn ohella opiskelemisestä eikä päinvastoin. Lindbergin (2009b, 32) mukaan

opintoaikoja koskevassa keskustelussa olisikin syytä tehdä ero opiskelijastatuksella vietetyn ajan ja varsinaisen opintojen pitkittymisen välillä. Toisin sanoen laskelmia tehtäessä olisi otettava huomioon opiskeluun tosiasiallisesti käytetty ”nettoaika”. Harkitsemattomasti valittujen tilastollisten tunnuslukujen tarkastelu johtaa helposti virhepäätelmiin, sillä opintoihin käytetty nettoaika ei ole Suomessa poikkeuksellisen pitkä (Kivinen & Nurmi 2008).

Opiskeluaikana hankitun vankan työkokemuksen ansiosta korkeakouluista valmistuneet suomalaiset nuoret ovat työllistyneet eurooppalaisia kollegojaan nopeammin koulutustaan vastaaviin työtehtäviin (Lindberg 2007). Toisin sanoen se mikä Suomessa opintojen aloittamisen ja valmistumisen viivästyminenä hävitään, voitetaan myöhemmin työmarkkinoille siirryttäessä takaisin sujuvana työllistymisenä (Kivinen & Nurmi 2011). Lindbergin (2009a; 2009b) mukaan koulutuksesta työelämään siirtymisen prosessien vaihtelu eri maiden välillä on osaltaan yhteydessä myös koulutusjärjestelmien ammattispesifisyyteen ja työmarkkinoiden sääntelyn tiukkuuteen. Esimerkiksi brittiläinen koulutusjärjestelmä edustaa matalaa ammattispesifisyyttä. Brittiopiskelijat suorittavat usein vain alemman korkeakoulututkinnon, sijoittuvat työuransa alussa matalamman statuksen työtehtäviin ja vaihtavat työpaikkaa moneen otteeseen. Sen vuoksi työnantajien antamalla koulutuksella on siellä keskeinen rooli ammatillisten taitojen oppimisessa. Suomessa koulutusjärjestelmä on huomattavasti ammattispesifimpi ja työmarkkinoiden sääntely tiukempaa. Suomalaisilla korkeakoulututeilla on siten korkeammat odotukset jo ensimmäisen työpaikan suhteen ja ensimmäiset työpaikat ovat myös pysyvämpiä.

Suomalaisen koulutuspolitiikan julkilausuttuna tavoitteena on, että korkeakoulu-opiskelijat opiskelevat päätoimisesti, valmistuvat mahdollisimman nopeasti ja keskittyvät sen jälkeen tekemään koulutustaan vastaavaa työtä (OPM 2009, 2010). Opiskelijoiden työssäkäynnistä on kuitenkin myös merkittäviä etuja kansantaloudelle. Etenkin koulutusaloilla, joista ei valmistuta spesifiin ammattiin, opintojen aikana hankitun työkokemuksen ja kontaktien merkitys tulevan työuran kannalta voi olla keskeinen, koska niiden ansiosta työelämään siirtyminen tapahtuu sujuvasti ilman pitkää työnhakujaksoa. Yrityksille opiskelijat ovat puolestaan joustavaa ja edullista työvoimaa, jonka käyttö on myös keino tutustua tulevaisuudessa palkattaviin asiantuntijoihin. (Rouhelo 2008; Hynninen 2010). Näin ajatellen pyrkimys opintojen nopeuttamiseen opiskelijoiden työssäkäyntiä rajoittamalla olisi lyhytnäköistä politiikkaa, joka hidastaisi korkeakoulutettujen työelämään siirtymistä ja samalla heikentäisi työmarkkinoiden toimivuutta.

Opintojen nopeuttamisen ja tehostamisen keinona on usein esitetty myös sitä, että opiskelijoiden tulisi työssä käymisen sijasta nostaa opintolainaa ja keskittyä päätoimisesti opiskeluun. Opiskelijat eivät kuitenkaan ole osoittaneet suurta intoa opintolainan nostamiseen, vaan opintojen aikainen toimeentulo pyritään usein rahoittamaan muilla keinoin. Suhteellisen vähäinen kiinnostus opintolainan nostamista kohtaan ei johdu ainoastaan haluttomuudesta elää lainarahalla tai siitä, että opiskelijat epäilisivät lainan takaisinmaksukykyään. Kyse on myös siitä, että opiskelijat investoivat omaan tulevaisuuteen lainarahan sijasta mieluummin hankkimalla työkokemusta, joka parantaa heidän työllistymismahdollisuuksiaan opintojen jälkeen. Työnhakijan työkokemus on perinteisesti ollut eräs keskeisimpiä rekrytointikriteerejä, joten jo ennen valmistumistaan vankan työkokemuksen hankkinut opiskelija on usein etusijalla työhönotossa. Sen vuoksi olisi opiskelijan omien etujen vastaista välttää työssäkäyntiä ja elää sen sijaan velkarahalla, koska samalla heikentyisi oma kilpailuasema työmarkkinoilla. Työssä käyminen opiskeluaikana merkitsee paremman elintason lisäksi myös parempia tulevaisuuden näkymiä. (Vanttaja 2010.)

Lainapainotteisuuden ohella toisena keinona yliopisto-opintojen nopeuttamiseen on ehdotettu opintojen maksullisuutta. Ainakaan toistaiseksi ajatus ei ole saanut laajempaa kannatusta Suomessa, koska sen on katsottu merkitsevän yhteiskunnallisen eriarvoisuuden kasvua ja paluuta aikaan jolloin kotitausta vaikutti nykyistäkin voimakkaammin yksilön koulutus- ja työuran muotoutumiseen. Lukukausimaksujen seurauksena yliopistoihin alkaisi todennäköisesti valikoitua entistä enemmän maksukykyisten perheiden jälkeläisiä ja ulkopuolelle jäisi runsaasti vähävaraisia opiskelijoita, joilla kuitenkin olisi edellytyksiä menestyä korkeakouluopinnoissa. (Vanttaja 2012b.) Portti lukukausimaksujen laajemmalle käyttöön on kuitenkin jo avattu, sillä syksystä 2017 alkaen yliopistot ovat ottaneet käyttöön lukukausimaksut EU- ja ETA-alueen ulkopuolelta tuleville kansainvälisten maisteriopintojen opiskelijoille.

Normaalielämänkulun politiikkaa talouden ja tehokkuuden viitekehyksessä

Aiemmasta, tasa-arvoa ja universaaleja oikeuksia korostavasta hyvinvointipolitiikasta on parin viime vuosikymmenen aikana siirrytty kohti yksilön oikeuksia, velvollisuutta ja vastuuta korostavaa politiikantekoa, jossa korostuu talouden näkökulma. Yksilön oikeuksiin vedoten valinnaisuutta on lisätty eri kouluasteilla ja vaadittu ”lahjakkuuksiin” kohdistuvaa erityistä

tukea. Julkisten koulumarkkinoiden pesiytyminen Suomen suurimpiin kaupunkeihin (Seppänen 2006; Seppänen, Rinne & Sairanen 2012) on johtanut tilanteeseen, jossa peruskoulut kilpailevat oppilaista ja oppilaat pääsystä maineikkaisiin, laajat valinnaismahdollisuudet tarjoaviin oppilaitoksiin. Paikallisilla koulumarkkinoilla segregatio on edennyt siten, että peruskoulut ovat jakautuneet suosittuihin ja torjuttuihin oppilaitoksiin (Kosunen, Bernelius, Seppänen & Porkka 2016).

Nuorten koulutus- ja työmarkkinasiirtymien hallintaan kohdistuneen politiikan lähtökohtana on viime vuosina ollut yksilön vastuun ja velvollisuuksien korostaminen. Tavoitteet ja toimet nuorten siirtymien tukemisessa ovat olleet alisteisia muille yhteiskuntapoliittisille tavoitteille. Väestön ikääntyminen ja siihen liittyvä huoltosuhteen muutos on nostettu esiin ongelmina, joiden on katsottu edellyttävän työuran pidentämistä sen molemmista päistä. Tämän laajemman tavoitteen kehyksessä on pidetty tärkeänä ehkäistä koulupudokkuutta ja koulutuksen keskeyttämistä, päästä eroon välivuosista ja useamman tutkinnon suorittamisesta sekä lyhentää korkeakouluopiskeluun käytettyä aikaa.

Koulutuksesta työelämään siirtymisen poliittinen hallinta on viime vuosina perustunut aktiiviseen työvoimapolitiikkaan, jonka yhtenä lähtökohtana on ajatus, jonka mukaan hyvinvointivaltion takaamien etuuksien saaminen edellyttää vastikkeellista toimintaa, kuten työpaikan vastaanottamista siinäkin tapauksessa, että se ei välttämättä ole nuorten kokonaiselämäntilanteen kannalta tarkoituksenmukaista. Vuodesta 1996 alkaen ilman ammatillista tutkintoa olevien nuorten on pitänyt hakea koulutukseen joka kevät, ollakseen oikeutettuja työmarkkinatukeen siinä tapauksessa jos he jäävät ilman koulutuspaikkaa. Tämä on johtanut tilanteisiin, joissa nuoret ovat olleet velvoitettuja ottamaan vastaan koulutuspaikan alalta, joka ei vastaa heidän ammatillisia intressejään. Opetushallituksen (2014b) selvityksen mukaan opintonsa alkuvaiheessa keskeyttäneistä suuri osa on niitä, jotka eivät ole päässeet ensisijaisesti haluamaansa koulutukseen. Uudistus myös kohtelee nuoria eriarvoisesti, koska sanktiot eivät kohdistu yli 25-vuotiaisiin. (Rinne ym. 2016).

Elämänsä kehityksellisen teorian (Elder 1998) mukaan yksilöiden elämänsä rakentuvat ajan kuluessa peräkkäisten valintojen ja siirtymien tuloksena, historiallisen ajan ja sosiaalisten olosuhteiden mahdollistamina ja rajaamina. Yksilöllisiä elämänsä valintoja ei näin ollen tehdä sosiaalisessa tyhjiössä, vaan aina tietyssä yhteiskunnallis-historiallisessa kontekstissa. Mahdollisuuksien rakenne on ollut eri sukupolville erilainen ja se näyttäytyy erilaisena eri

alueilla varttuneille, eri sukupuolta oleville ja erilaisista sosiaalisista ja kulttuurisista taustoista lähtöisin oleville nuorille ja nuorille aikuisille.

Normaalielämäkulun ajatukseen sisältyy oletus kronologisen iän ja institutionaalisten siirtymien välisestä yhteydestä, siirtymien ”oikea-aikaisuudesta” (Elder 1998). Tälle perustuva standardielämäkulun malli on eräiden arvioiden perusteella saavuttanut huippunsa toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä, minkä jälkeen standardielämäkulusta poikkeavat elämäkulut ovat alkaneet hiljalleen yleistyä (Levy & Bühlmann 2017). Elämäkulkujen de-standardisaation seurauksena työelämään siirrytään yhä iäkkäämpänä, ja yhä harvemmin pysyviin työsuhteisiin ja vakaalle työmarkkinauralle. Suomen osalta koulutuksesta työelämään siirtymisen prosessin pidentymistä voidaan havainnollistaa koko ikäluokkaa koskevien tilastojen avulla. Siirtymän voidaan koko ikäluokan tasolla katsoa alkavan siitä kun 25 prosenttia ikäluokasta on pääasiallisen toiminnan perusteella luokiteltuna työllisiä ja päättyvän kun 75 prosenttia on työllisiä. Näin tarkasteltuna siirtymän alkamisessa ei ole ollut kovin paljon eroa vuosien 1990 ja 2015 välisenä aikana. Vuosina 1990 ja 2000 25 prosentin raja ylitettiin 18-vuotiaiden ja vuonna 2015 19-vuotiaiden kohdalla. Siirtymävaiheen pitkittyminen näkyy kuitenkin selvästi kun tarkastellaan minkä ikäisinä 75 prosenttia ikäluokasta on pääasiallisen toiminnan mukaan luokiteltu työllisiksi. Kun 75 prosentin raja saavutettiin vuonna 1990 26-vuotiaiden kohdalla, vuonna 2000 raja ylittyi 29-vuotiaiden ja vuonna 2015 vasta 33-vuotiaiden kohdalla. Näin laskettuna koulutuksesta työelämään siirtymisen prosessi on Suomessa pidentynyt kuudella vuodella vuosien 1990 - 2015 välisenä aikana. (Tilastokeskus 2017.)

Huolimatta elämäkulkujen monimuotoistumisesta ja epävarmuustekijöiden lisääntymisestä koulutuksesta työelämään siirtymisessä, nuorten siirtymien hallinnointiin keskittyvä politiikanteko perustuu kuitenkin edelleen vahvasti standardoidun, ns. normaalielämäkulun ideaaliin. Oletuksena on lineaarisesti etenevä, koulutusasteelta seuraavalle ja lopulta työelämään mahdollisimman nopeasti johtava polku, jota tuetaan erityisesti koulutusjärjestelmän nivelvaiheissa ja jossa keskeisenä tavoitteena on opintiellä pysymisen turvaaminen ja koulutuspolulta poikkeamisen ehkäisy. Koulutuksesta karsiutuminen ja näin ollen standardielämäkulun mukaiselta polulta poikkeaminen nähdään vielä 2000-luvun alun koulutus- ja työvoimapolitiikassa uhkana paitsi yksilölle itselleen, myös yhteiskunnalle (Rinne ym. 2016). Siitä miten nuorten elämäkulut asettuvat osaksi monimuotoistuvaa

mahdollisuuksien rakennetta ja minkälaisia ovat uudet eriarvoisuutta tuottavat ja ylläpitävät rakenteet ja prosessit, ollaan vähemmän kiinnostuneita.

Lähteet

Albaek, K., Asplund, R., Erling, B., Lindahl, L., von Simson, K. & Vanhala, P. Youth unemployment and inactivity. A comparison of school-to-work transitions and labour market outcomes in four Nordic countries. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.

Aro, M. 2014. Koulutusinflaatio. Koulutusekspansio ja koulutuksen arvo Suomessa 1970-2008. Turku: Turun yliopisto. *Annales Universitatis Turkuensis C* 376.

Cedefop. 2015. On the way to 2020: Data for vocational education and training policies. Country statistical overviews. Luxembourg: Cedefop.

Dale, R. 2010. Early school leaving. Lessons from research for policy makers. NESSE: An independent expert report submitted to the European Commission. Strasbourg: European Commission.

Elder, G.H. Jr. 1998. The life course as developmental theory. *Child Development* 69 (1), 1–12.

Eurofound. 2012. NEETs. Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Eurofound. 2014. Mapping youth transitions in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European union.

Eurostat. 2017. Database. <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Eurostudent 2008. Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent III 2005-2008.

Furlong, A. & Cartmel, F. 2007. Young people and social change: New perspectives. Maidenhead: McCraw-Hill/Open University Press.

Hynninen, S-M. 2010. Miksi opiskelijat työllistyvät? Opiskelijatyövoiman rooli suomalaisilla työmarkkinoilla. Teoksessa S. Aho & S-M. Hynninen & T. Ruoholinna & M. Vanttaja. Osaavan työvoiman saatavuus ja osaamisen kehittämisen muodot tulevaisuudessa. Sektoritutkimuksen neuvottelukunta 6/2010, Osaaminen, työ ja hyvinvointi -jaosto, 112–121.

Järvinen, T. & Vanttaja, M. 2013. Koulupudokkaiden työurat: Vuosina 1985 ja 1995 koulutuksen ja työn ulkopuolella olleiden nuorten urapolkujen vertailua. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (5), 508–519.

Kilpi-Jakonen, E. 2011. Continuation to upper secondary education in Finland: Children of immigrants and the majority compared. *Acta Sociologica* 54 (1), 77–106.

Kivinen, O. & Nurmi, J. 2008. Työ, koulutus ja osaaminen. Yliopisto ja ammattikorkeakoulu yhdeksän maan eurooppalaisessa vertailussa. Turku: Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 72.

Kivinen, O. & Nurmi, J. 2011. Opiskelun nopeus ja työmarkkinarelevanssi – korkeakoulupolitiikan dilemma? *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (5), 687–691.

Klemelä, K. & Vanttaja, M. 2012. Ammatillinen koulutus. Teoksessa P. Kettunen & H. Simola (toim.) *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: SKS, 182–202.

Kosunen, S., Bernelius, V., Seppänen, P., & Porkka, M. (2016). School choice to lower secondary schools and mechanism of segregation in urban Finland. *Urban Education*. Published online. DOI: 10.1177/0042085916666933

Lamb, S. 2011. Pathways to school completion: An international comparison. Teoksessa: S. Lamb, E. Markussen, R. Teese, N. Sandberg & J. Polesel (toim.) *School dropout and completion: International comparative studies in theory and policy*. Dordrecht: Springer, 21–73.

Levy, R. & Bühlmann. 2016. Towards a socio-structural framework for life course analysis. *Advances in Life Course Research* 30, 30–42.

Lindberg, M. E. 2007. ”At the Frontier of Graduate Surveys” Assessing participation and employability of graduates with master’s degree in nine European countries. *Higher Education* 53, (5), 623–644.

Lindberg, M. E. 2009a. Student and early career mobility patterns among highly educated people in Germany, Finland, Italy, and the United Kingdom. *Higher Education* 58, (3), 339–358.

Lindberg, M. 2009b. Opiskelijat ja siirtyminen korkeakoulutuksesta työelämään: vertailevan tutkimuksen tarjoamia näkökulmia politiikkakeskusteluihin ja tutkimukseen. *Tiedepolitiikka* 34, (2), 27–33.

Merenluoto, S. 2005. Nopeasti maisteriksi. Tutkimus nopeasta valmistumisesta ja valmistujasta. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisu A: 204.

OKM. 2016a. Työpajatoiminta 2015. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016:26.

OKM. 2016b. Valmiina valintoihin. Ylioppilastutkinnon parempi hyödyntäminen korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016:37.

Opetushallitus. 2014a. Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2014. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus. 2014b. Ammatillisen koulutuksen läpäisyn tehostamisohjelman seuranta 2011–2013. Helsinki: Opetushallitus.

OPM. 2009. Opintotuen rakenteen kehittäminen. Tavoitteena päätoimiseen opiskeluun kannustaminen korkeakoulussa. Helsinki: Opetusministeriön työryhmien muistioita 2009:33.

OPM. 2010. Ei paikoillanne, vaan valmiit, hep! Koulutukseen siirtymistä ja tutkinnon suorittamista pohtineen työryhmän muistio. Helsinki: Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:11.

Rimpelä, M. 2014. Kiista oppivelvollisuudesta kertoo rakenteellisesta välinpitämättömyydestä. Yhteiskuntapolitiikka 79 (5), 560–568.

Rinne, R., Järvinen, T., Kinnari, H., Plamper, R., Silvennoinen, H., Tikkanen, J. & Vanttaja, M. 2016. Policy mapping, review of analysis. National report: Finland. Unpublished working paper for the project 'Young AduLLt'. Turku: University of Turku.

Rouhelo, A. 2008. Akateemiset urapolut. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja kasvatustieteellisen alan generalistien urapolkujen alkuvaiheet 1980- ja 1990-luvuilla. Turku: Turun yliopiston julkaisuja C:277.

Saarenmaa, K., Saari, K. & Virtanen, V. 2010. Opiskelijatutkimus 2010. Korkeakouluopiskelijoiden toimeentulo ja opiskelu. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010: 18.

Salvà-Mut, F., Thomás-Varnell, C. & Quintana-Murci, E. 2016. School-to-work transitions in times of crisis: the case of Spanish youth without qualifications. Journal of Youth Studies 19 (5), 593–561.

Seppänen, P. 2006. Kouluvalintapolitiikka perusopetuksessa. Suomalaiskaupunkien koulumarkkinat kansainvälisessä valossa. Helsinki: Suomen Kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 26.

Seppänen, P., Rinne, R. & Sairanen, V. 2012. Suomalaisen yhtenäiskoulun eriytyvät koulutiet. Oppilasvalikointi peruskoulussa, esimerkkinä Turun koulumarkkinat. Yhteiskuntapolitiikka 77 (1), 16–33.

SVT. Suomen virallinen tilasto. 2016. Ammatillinen koulutus [verkkójulkaisu]. Liitetaulukko 3. Ammatillisen koulutuksen tutkinnon suorittaneet koulutuslajeittain 2016 . http://www.stat.fi/til/aop/2016/aop_2016_2017-09-27_tau_003_fi.html

Takkunen, U-M., Heikkuri, M. & Takkunen, H. 2009. Palveluiden ulkopuolelle jäävät nuoret. Yhteiskuntapolitiikka 74 (4), 438445.

Tilastokeskus. 2017. Tilastokeskuksen StatFin-tietokanta. www.stat.fi

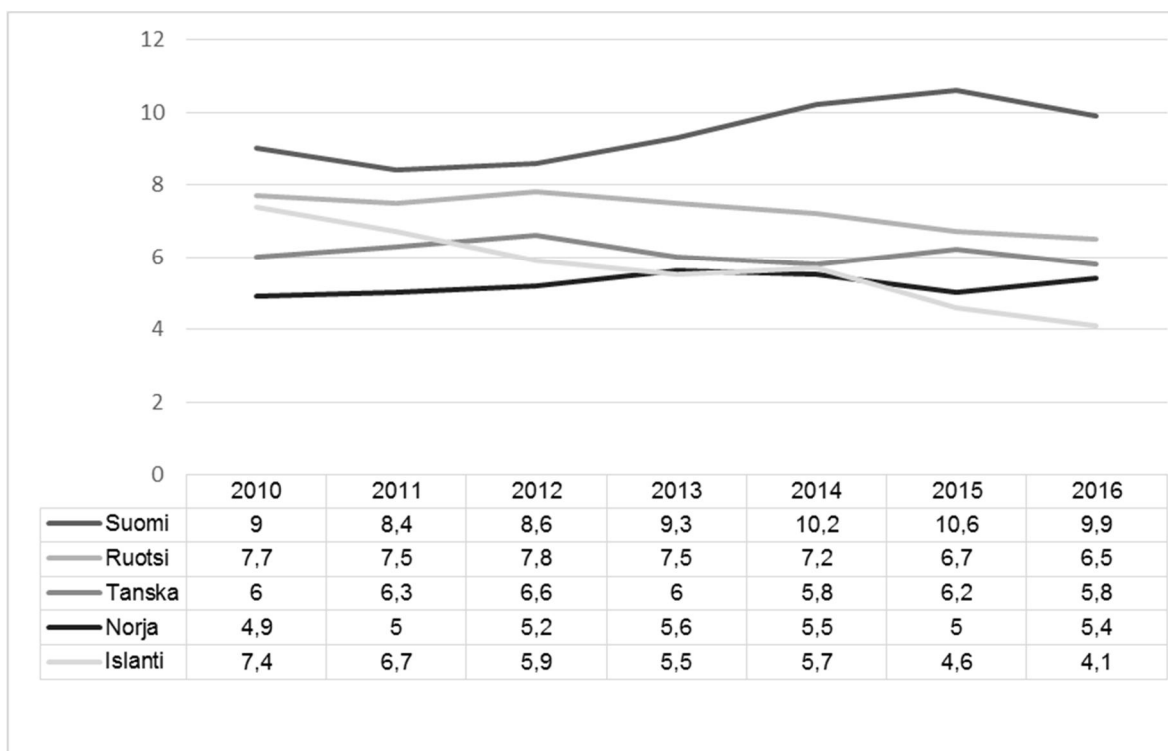
Valtiontalouden tarkastusvirasto. 2014. Tuloksellisuustarkastuskertomus. Nuorisotyöttömyyden hoito. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto.

Vanttaja, M. 2010. Opintojen pitkittyminen ja opiskelijoiden työssäkäynti. Teoksessa Aho, S. & Hynninen, S-M. & Ruoholinna, T. & Vanttaja, M. Osaavan työvoiman saatavuus ja osaamisen kehittämisen muodot tulevaisuudessa. Sektoritutkimuksen neuvottelukunta 6/2010, Osaaminen, työ ja hyvinvointi –jaosto. 84–111.

Vanttaja, M. 2012a. Opiskelijoiden työssäkäynti ja opintojen pitkittymisen ongelma, Kasvatus 43 (3), 291–298.

Vanttaja, M. 2012b. Yliopisto-opiskelijoiden opiskeluaikainen työssäkäynti ja myöhempi työura. Teoksessa S. Aho, S-M Hynninen, H. Karhunen & M. Vanttaja 2012. Opiskeluaikainen työssäkäynti ja sen vaikutukset. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 26/2012, 10–52.

Virolainen, M. & Stenström, M-L. 2014. Finnish vocational education and training in comparison: Strengths and weaknesses. International Journal for Research in Vocational Education and training 1 (2), 81–106.



Kuvio 1. Koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien (NEET), 15–24 –vuotiaiden nuorten osuus ikäluokasta pohjoismaissa vuosina 2010 – 2016 (%). (Lähde: Eurostat 2017)